

УДК 657.421

А.М. Лисенко, доц., канд. екон. наук, Н.В. Білоус, магістрант
Кіровоградський національний технічний університет

Удосконалення організації обліку основних засобів та шляхи підвищення ефективності їх використання

У статті розглянуто проблеми організації облікового процесу та визначено шляхи удосконалення організації обліку основних засобів, досліджуються питання необхідності покращення стану та ефективності використання основних засобів на підприємствах України з метою поліпшення результативності господарської діяльності.

основні засоби, матеріально-технічна база, організація обліку, документообіг, ефективність, економічний аналіз

В сучасних умовах перед суб'єктами господарювання постає першочергове завдання підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу, і зокрема його важливої складової - основних засобів. Ринкова економіка стимулює господарюючі суб'єкти до впровадження нової техніки та технологій, розширює можливості щодо використання нових фінансових інструментів та механізмів. Проте на практиці виникає проблема щодо реальності їх застосування, що обумовлено нестачею власних обігових коштів, низькою ліквідністю активів, а також застарілою матеріально-технічною базою, на утримання якої спрямовуються значні витрати.

Від того, наскільки ефективно використовуються наявні засоби праці, від їх досконалості, залежать і загальні результати роботи підприємства. У зазначених процесах особливо вирізняється проблема інформаційного забезпечення управління матеріально-технічною базою, що представлено на підприємстві системою обліку, аналізу та контролю.

Незважаючи на широке висвітлення у науковій літературі проблем, пов'язаних з удосконаленням обліку та методик проведення економічного аналізу основних засобів, трансформаційні процеси, що відбуваються в економіці країни, зумовлюють необхідність подальших досліджень у цьому напрямку із використанням сучасних наукових досягнень, професійних традицій, що склалися в Україні, та економічних особливостей необоротних активів.

Проблеми теорії, методики та організації обліку і аналізу основних засобів знайшли втілення у працях Астахова В.П., Атамаса П.Й., Білухи М.Т., Бутинця Ф.Ф., Вериги Ю.А., Голова С.Ф., Кужельного М.В., Мниха Є.В., Покропивного С.В., Сопка В.В., Ткаченко Н.М., Шевчука В.О., Шеремета А.Д. та інших вчених [1 – 6]. Вивчення теоретичних положень та опублікованих праць вітчизняних і зарубіжних науковців свідчить, що облік та аналіз основних засобів в останній час дещо ускладнилися, а ряд проблем негативно впливають на процес управління виробництвом, знижуючи ефективність використання основних засобів.

Виходячи з цього, метою написання статті є узагальнення напрямків пошуку резервів підвищення ефективності використання основних засобів та визначення шляхів удосконалення організації їх обліку, яка б відповідала завданням управління господарськими процесами і була адаптована до специфічних особливостей основних засобів як найважливішої складової майна підприємства.

Суб'єкти підприємницької діяльності управляють належним їм майном на основі інформації бухгалтерського обліку та результатів проведеного аналізу. Тому вмiла організація обліку і аналізу нерiдко перетворюється на визначальний фактор ефективного використання основних засобiв, а ступiнь рацiональностi обліково-аналітичного процесу набуває першочергового значення у контексті забезпечення успішного розвитку підприємства.

Бухгалтерський облік і аналіз господарської діяльності, будучи орієнтованими на практику, формуються під тиском практичних потреб. Головне завдання бухгалтера та аналітика полягає не у тому, щоб «реєструвати факти та перебирати символи, а у тому, щоб вирішувати задачі, що виникають у процесі господарської діяльності» [5, с. 15]. Склад і зміст таких завдань визначається, з одного боку, «типом облікових завдань, які протягом століть вирішував бухгалтер» [5, с. 18], а, з іншого – змістовими характеристиками об'єктів господарювання. Тому із урахуванням специфічних особливостей основних засобів організацію обліку та пошук шляхів підвищення ефективності їх використання необхідно спрямувати на реалізацію таких завдань:

- документальне оформлення операцій з придбання, списання, продажу або передавання основних засобів;
- нарахування амортизації відповідно до нормативних документів;
- збереження основних засобів як стратегічної частини приватної власності та унеможливлення крадіжок, розбирання, руйнування об'єктів у процесі їх використання та експлуатації;
- управління основними засобами з метою максимально ефективного їх використання у процесі фінансово-господарської діяльності підприємства;
- виявлення економічних та юридичних наслідків господарських операцій з придбання, реконструкції, модернізації об'єктів або їх ліквідації;
- розгляд питання технічного стану, ефективності придбання та використання основних засобів;
- пошук шляхів та напрямів підвищення ефективності використання основних засобів.

Основні засоби функціонують у виробничих та невиробничих сферах різних підприємств. До основних виробничих засобів відносяться засоби праці, які, знаходячись у сфері матеріального виробництва, безпосередньо приймають участь у виготовленні матеріальних благ (машини, устаткування і т. ін.), створюють умови для здійснення виробничого процесу (виробничі будівлі, споруди і т. ін.), служать для збереження та переміщення предметів праці. Крім них до складу основних засобів промисловості входять і основні невиробничі засоби, до яких відносяться об'єкти невиробничого призначення (житлові будинки, об'єкти охорони здоров'я і культурно-побутового призначення), що перебувають у віданні промислових підприємств та опосередковано впливають на процес виробництва.

Функціонування основних засобів як чинників процесу праці здійснюється доти, доки вони мають свою споживну вартість та зберігають матеріально-речовинну форму, яка є предметом використання їх у процесі виробничої діяльності. Головна функція засобів праці полягає в довгостроковій ефективній участі їх у виробничому процесі, що дає можливість вчасного і повного отримання результатів ведення господарської діяльності підприємства.

Низькі темпи оновлення об'єктів основних засобів, особливо пасивної групи, обумовлюють необхідність відтворення або заміни спрацьованих конструктивних елементів до того часу, коли кожний з цих об'єктів стане непридатним для подальшого використання. Часткове відновлення основних засобів потребує періодичного їх ремонту. Натомість ефективний прогноз, контроль, що полягає у порівнянні

фактичних показників із бюджетними, та аналіз виявлених відхилень дозволять своєчасно знаходити проблемні сфери й пропонувати обґрунтовані дії щодо ліквідації слабких місць. Крім того, це надасть змогу підприємствам отримувати додаткові конкурентні переваги і забезпечувати вищу ефективність використання фінансових ресурсів.

Раціональність та оптимальність бухгалтерського обліку як складної, багаторівневої системи забезпечують не окремі операції або процедури, а системний підхід до організації як кожного облікового етапу, так і облікового процесу у цілому, системне сприйняття, реєстрацію та узагальнення облікової інформації. У цьому контексті важливого значення набуває раціональна організація обліку основних засобів, яка являє собою «процес цілеспрямованого вибору та безперервного упорядкування способів і прийомів збирання, обробки та видачі достовірної та своєчасної вихідної інформації про наявність, рух, збереження та використання основних засобів із метою прийняття управлінських рішень» [6, с. 135].

Таким чином, організація обліку основних засобів повинна бути цілісною, єдиною системою взаємопов'язаних, взаємоузгоджених способів і методів обліку, які охоплюють увесь комплекс облікових процедур з виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації. Основними шляхами її удосконалення визначені наступні:

- вибір оптимальної за складом та обсягом облікової інформації, яка забезпечить реалізацію завдань, поставлених перед обліком основних засобів;
- розробка та запровадження удосконалених форм носіїв облікової інформації, найбільш адаптованих до структури, змісту та характеру інформації;
- розробка та запровадження раціональних схем документообігу, що дозволять із найменшими затратами трудових, матеріальних та фінансових ресурсів забезпечити своєчасне виконання поставлених завдань;
- розробка та запровадження раціональної технології вирішення облікових завдань, що забезпечить злагоджене функціонування облікового механізму.

Інформаційною основою усіх облікових, аналітичних і контрольних процедур є облікова інформація. Виходячи з цього, першочерговим завданням удосконалення організації обліку є формування складу та визначення змісту показників, які доцільно відображувати, обробляти та узагальнювати у системі обліку.

Критерієм вибору оптимального обсягу та складу інформації, яка формується у системі обліку, повинний стати економічний ефект, який отримано від використання цієї інформації, тобто її важливість, цінність, корисність для процесу управління. Тому документування операцій з руху основних засобів, облікову реєстрацію та складання звітності необхідно організувати як системну послідовність логічно взаємопов'язаних між собою операцій облікового процесу, підпорядкованих потребам управління, забезпечивши при цьому єдність підходів при формуванні показників документів, облікових реєстрів і форм звітності, їх послідовність і наступність.

На основі проведеного аналізу структури документів і реєстрів з обліку основних засобів можна зробити висновок, що з документів, якими оформлюється рух основних засобів та реєстрів обліку необхідно вилучити графи, у яких зазначали балансову вартість, код норми амортизаційних відрахувань, норму амортизаційних відрахувань на повне відновлення та капітальний ремонт, дату початку сплати за основні засоби, поправочний коефіцієнт, натомість додати наступні: вартість основних засобів, передбачивши можливість зазначати усі можливі види оцінок; група основних засобів; строк корисного використання (експлуатації); метод амортизації, що застосовується для кожного об'єкта; джерело капітальних інвестицій із детальною розшифровкою; показники, що характеризують переоцінку як первісної вартості

основних засобів, так і їх зносу. Вилучення непотрібних показників зменшить обсяги зайвої роботи облікового апарату та дозволить зосередитись на результативній інформації, що безпосередньо впливає на прийняття управлінських рішень щодо наявності основних засобів та режиму їх використання.

Кожний етап облікових процедур, починаючи з приймання в експлуатацію, передачі, продажу, ліквідації основних засобів необхідно організувати із урахуванням їх специфічних ознак, адаптувавши до вимог чинних нормативних документів, зокрема П(С)БО 7 «Основні засоби» [4].

Вважаємо, що організацію обліку основних засобів потрібно будувати із урахуванням таких основних факторів:

- довготривалого терміну використання об'єктів, протягом якого їх необхідно обліковувати;
- технічно складної та багатокомпонентної будови, яку необхідно детально відображувати в облікових регістрах;
- необхідність проведення ремонтів, реконструкції, модернізації основних засобів призводить до зміни їх первісних характеристик, які потрібно своєчасно відображувати у регістрах обліку;
- коштовність об'єктів, що вимагає адекватної організації процесів їх приймання, списання, а також обліку наявності, які б забезпечували їх цілісність і збереження у робочому стані.

Організацію обліку руху основних засобів, починаючи із їх введення в експлуатацію, приймання після проведених ремонтів і закінчуючи їх ліквідацією, потрібно будувати із урахуванням їх специфічних особливостей, забезпечуючи одночасне проведення контрольних та аналітичних процедур. Для якісного, відповідального виконання робіт з приймання та списання об'єктів доцільно розробити робочу інструкцію, у якій чітко визначити перелік робіт і порядок їх здійснення, функції та завдання кожного члена комісії, а також їх відповідальність.

На підприємстві доцільно розробити зведений графік з обліку основних засобів, у якому зазначити кількість примірників кожного документа, які необхідні для оформлення тієї чи іншої господарської операції; осіб, відповідальних за кожний вид робіт та терміни їх виконання. Графіки, розроблені для кожного документа (документограми), та графіки роботи бухгалтера з обліку основних засобів деталізують, конкретизують зведений графік і разом з ним визначають оптимальний склад виконавців і підрозділів, задіяних у створенні кожного документа. Такий підхід до організації документообігу сприятиме зростанню ефективності облікової роботи.

В умовах приватної власності перед суб'єктами господарювання постійно постають проблеми забезпечення унеможливлення крадіжок майна, руйнування об'єктів основних засобів. Для забезпечення збереження основних засобів, унеможливлення їх розбирання, псування та передчасного виведення з ладу, необхідно організувати:

- присвоєння кожному об'єкту основних засобів інвентарного номера, який за ним зберігається протягом усього терміну використання, забезпечуючи однозначну ідентифікацію і унеможливаючи заміну на об'єкти, непридатні для експлуатації;
- ведення інвентарних карток обліку основних засобів та їх зберігання у систематизованій картотечі;
- реєстрацію інвентарних карток в описі, що забезпечує їх збереження;
- закріплення об'єктів за матеріально відповідальними особами;
- облік основних засобів за місцями їх експлуатації в інвентарних списках, що дозволяє оперативно контролювати наявність, стан і використання об'єктів.

З метою підвищення ефективності використання основних засобів необхідно випереджальними темпами проводити реконструкцію виробництва, створювати умови для інтенсивних інвестицій, витримувати курс на динамічну структурну перебудову, швидко замінюючи застарілі технології новими, конкурентоздатними. Для досягнення вищевказаного можуть застосовуватися шляхи екстенсивного та інтенсивного поліпшення використання основних засобів.

Екстенсивне поліпшення використання основних засобів означає, що, з одного боку, буде збільшений час роботи діючих технічних засобів в календарний період, а з іншого, - підвищена питома вага цих засобів у складі всіх засобів, що має підприємство. Найважливішими напрямками збільшення часу роботи технічних засобів є скорочення і ліквідація їх внутрішньозмінних простоїв шляхом: підвищення якості їх ремонтного обслуговування, своєчасного забезпечення основного виробництва робочою силою, сировиною, матеріалами, паливом тощо.

Інтенсивне поліпшення використання основних засобів означає підвищення ступеня завантаження виробничих потужностей в одиницю часу. Останнє може бути досягнуте при модернізації діючих машин і механізмів, встановленні оптимального режиму їхньої роботи. Робота при оптимальному режимі технологічного процесу забезпечує збільшення випуску продукції без зміни складу основних засобів, без росту чисельності працюючих і при зниженні витрати матеріальних ресурсів на одиницю продукції. Інтенсивність використання основних засобів підвищується також шляхом технічного удосконалювання знарядь праці, шляхом ліквідації «вузьких місць» у виробничому процесі, скорочення термінів досягнення проектної продуктивності техніки, підвищення кваліфікації і професійної майстерності робітників.

Важливим напрямком підвищення ефективності використання основних засобів є удосконалення їхньої структури. Крім того, значний резерв підвищення фондівддачі - швидке освоєння нових потужностей. З цією метою капітальні вкладення повинні виділятися під запланований приріст продукції з урахуванням заходів щодо поліпшення використання діючих потужностей, а також їхнього технічного переозброєння і реконструкції.

Однією з головних умов підвищення ефективності відтворювальних процесів є оптимальність термінів експлуатації основних засобів, і передусім активної їх частини, відповідно до первинного технологічного призначення. При цьому як скорочення, так і подовження терміну експлуатації по-різному впливають на ефективність відтворення та використання знарядь праці.

Зокрема, скорочення термінів експлуатації основних засобів, з одного боку, уможливує прискорення їх оновлення, зменшення морального старіння, зниження ремонтно-експлуатаційних витрат, а з іншого, - зумовлює зростання собівартості продукції за рахунок амортизаційних сум, потребує більших за обсягом інвестиційних ресурсів для нарощування виробничих потужностей. Подовження періоду функціонування основних засобів дає змогу зменшити обсяг щорічної заміни спрацьованих засобів праці й за рахунок цього спрямовувати більше ресурсів на розширене відтворення, але при цьому знижується загальна продуктивність діючих основних засобів.

З метою забезпечення розширеного відтворення основних засобів необхідно використовувати наступні заходи: технічне переозброєння діючого підприємства, реконструкція виробництва, розширення виробничих потужностей підприємства, нового будівництва технологічно завершених виробничих потужностей та підрозділів суб'єкта господарювання.

Узагальнюючи викладене вище, можна розробити найважливіші шляхи підвищення ефективності використання основних засобів підприємства:

- поліпшення складу, структури і стану основних засобів;
- удосконалення планування, управління і організації праці та виробництва;
- зниження фондомісткості, підвищення фондівіддачі та продуктивності праці на підприємстві;
- підвищення та розвиток матеріального та морального стимулювання праці.

Таким чином, теоретичні і практичні засади організації обліку основних засобів необхідно удосконалювати у напрямі розширення її управлінських можливостей, максимально пристосовуючи до практичних потреб суб'єктів підприємницької діяльності, що виникають у процесі прийняття управлінських рішень щодо руху основних засобів та ефективності їх використання. Основними шляхами удосконалення організації обліку основних засобів є раціоналізація як окремо взятих форм документів і реєстрів обліку, так і методів, способів збирання, обробки і узагальнення облікової інформації. Застосовувані на рівні підприємства шляхи підвищення ефективності використання основних засобів сприятимуть удосконаленню виробничого процесу, поліпшенню кінцевих результатів господарювання.

Реалізація вищенаведених дій дасть змогу удосконалити організацію та методикку обліку і аналізу основних засобів, підвищити їх інформативність та прогнозувати ефективність використання засобів праці на підприємстві.

Список літератури

1. Атамас П.Й. Управлінський облік. Навчальний посібник. / П.Й. Атамас. – 2-ге вид. – К.: Центр учбової літератури, 2009. — 440 с.
2. Баканов М.И., Шеремет А.Д. Теория экономического анализа: Учебник. / М.И. Баканов, А.Д. Шеремет. — 4-е изд. доп. и перераб. — М.: Финансы и статистика, 2002. — 416 с.
3. Бутинець Ф.Ф. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник / Ф.Ф. Бутинець. – 3-є вид., виправлене і доповнене. – Житомир: ПП «Рута», 2006. – 440 с.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» // затв. Наказом Міністерства фінансів України від 27 квітня 2000 року № 92
5. Соколов Я.В. Основы теории бухгалтерского учета. / Я.В. Соколов. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 496 с.
6. Шмигель А. Д. Организация бухгалтерского учета в промышленности. / А. Д. Шмигель – К. : Изд. объедин. «Выща школа», 1978. – 208 с.

А. Лысенко, Н. Билоус

Усовершенствование организации учета основных средств и пути повышения эффективности их использования

В статье рассмотрены проблемы организации учетного процесса и определенно пути усовершенствования организации учета основных средств, исследуются вопросы необходимости улучшения состояния и эффективности использования основных средств на предприятиях Украины с целью улучшения результативности хозяйственной деятельности.

A. Lysenko, N. Bilous

Improvement of organization of account of the fixed assets and ways of increase of efficiency of their use

In the article is considered problems of organization of registration process and certainly ways of improvement of organization of account of the fixed assets, the questions of necessity of improvement of the state and efficiency of the use of the fixed assets are probed on the enterprises of Ukraine with the purpose of improvement of effectiveness of economic activity.

Одержано 14.02.12